

Формування читацької компетентності молодших школярів

Методист ММК: Л.В.Гнилицька

*" Той, хто не вмiє швидко i свiдомо читати,
не може успiшно володiти знаннями ... "*

В.О. Сухомлинський.

*Крапля довбає камiнь не силою, а частим падiнням,
так людина стає вченою не силою, а частим читанням.*

Овiдiй

Прагнення до знань, пізнання світу — одна з найважливіших потреб людства. Щоб досягти зрілості, високої духовної культури, розвитку творчих здібностей, потрібно не лише знати, а й вміти знаходити інформацію, виробляти навички самоосвіти. Це стане основою для подальшого розумового розвитку учня, успішного засвоєння всіх навчальних предметів, формує вміння працювати з різними видами інформації, виховує культурну, духовно багату особистість.

Важливим завданням реформування змісту сучасної української освіти є створення умов для особистісного зростання і творчого самовираження кожного громадянина нашої держави. Одним із шляхів оновлення змісту освіти та узгодження його з сучасними потребами є створення нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти, оновлення навчальних програм, змісту повчально-дидактичних матеріалів, підручників, форм та методів навчання, орієнтованих на набуття учнями ключових і предметних компетентностей та на створення ефективних механізмів їх реалізації.

Реалізація цього підходу в процесі навчання читати молодших школярів зумовлює необхідність з'ясування сутності читацької компетентності, її структури, складових, визначення ролі й місця і системі інших компетентностей.

Читацька компетентність молодшого школяра - це володіння комплексом читацьких знань, умінь і навичок, ціннісних ставлень учнів, які дають змогу учневі свiдомо здiйснювати пошук книжок, вiдбiр iнформацiї для вирiшення навчально-пiзнавальних завдань i виявляються у процесi сформованостi повноцiнної навички читання, розумiння текстiв рiзних жанрiв, обiзнаностi з колом читання (доступного дiтям цього вiку), сформованостi особистiсних цiннiсних суджень щодо прочитаного.

Актуальною стає проблема розвитку читацької самостійності молодших школярів, оскільки саме рівень сформованості навичок самостійної роботи з книгою є передумовою інтелектуального та духовного зростання учня. Зрозуміло, що неможливо сформувати читацьку компетентність без правильно організованої і серйозно поставленої роботи учнів з перших днів навчання з книгами із доступного кола читання, без виховання в дітей бажання і звички у вільний час звертатись до книги, читати ті, які підходять саме конкретній дитині, а не комусь іншому.

Завдання учителя початкових класів не тільки навчити свідомо, правильно, виразно читати, розуміти, аналізувати твори, але і формувати у дітей соціальні, морально-етичні цінності через художні образи літературних творів; розвивати мовлення учнів; формувати уміння створювати власні висловлювання за змістом прочитаного (прослуханого); розвивати творчу літературну діяльність школярів; формувати у них навички самостійної роботи з різними типами і видами дитячих книжок; уміння здійснювати пошук, відбір інформації для вирішення навчально-пізнавальних завдань.

Успішно вирішити їх можна за умови добре спланованих уроків. Для більшої ефективності уроку читання використовувати: варіативність його побудови, застосування емоційно привабливих елементів (ігрового сюжету, девізів, фрагменти фільмів, мультфільмів, документальних фільмів, музику, твори образотворчого мистецтва і краєзнавчий матеріал), також заохочувати дітей до використання короткочасних проєктів та ін. Формуванню читацької компетентності також сприяють збагачення словникового запасу і розвиток мовлення учнів, становлення оптимального читання (навички швидкого, свідомого, правильного читання), виразне читання, розвиток творчих здібностей, мислення, бібліотечна робота, індивідуальна робота, інновації, досвід.

Читацька компетентність інтегрує в собі такі компоненти:

когнітивний (знання);

комунікативний (слухання, читання, говоріння, письмо);

ціннісний (оцінні судження і ставлення учня до прочитаного);

діяльнісний (уміння, навички, способи діяльності)

особистісно-творчий (мотиваційно-ціннісні ставлення, прагнення

особистості до навчання, пізнання і діяльності).

Когнітивний компонент читацької компетентності передбачає, що читання текстів розглядається як пізнавальна діяльність учня, що охоплює смислове сприймання, мислительну обробку й інтерпретацію прочитаного, ознайомлення з біографічними відомостями майстрів художнього слова, володіння елементарними теоретико-літературними знаннями, розширення кола читання, формування свідомої мотивації до читання.

До комунікативного компонента читацької діяльності молодших школярів можна віднести мовленнєвий розвиток, який визначається зв'язністю, змістовністю та образністю мовлення, влучністю та доречністю використання мовних засобів у створенні художнього образу, вживання тропів та інтонаційних засобів виразності з метою передачі власних думок, почуттів; сформованість умінь, необхідних для повноцінного спілкування з художнім твором, здатність вести бесіду про прочитане, створювати власні висловлювання за змістом прочитаного (прослуханого), робити висновки, формулювати власну думку щодо прочитаного; відповідати на запитання за змістом прочитаного, уміти обґрунтовувати свою відповідь.

До складу ціннісного компонента читацької діяльності слід віднести розуміння соціальних, морально-етичних цінностей, відображених у літературі; сформованість системи моральних і етичних цінностей учня (ставлення, ціннісні орієнтації, переживання та ін.); уміння визначати і обґрунтовувати своє ставлення до цих цінностей, відстоювати власні моральні позиції.

До діяльнісного компонента ми відносимо сформованість способів діяльності, володіння певними вміннями і навичками. Отже, діяльнісний компонент читацької діяльності молодших школярів охоплює: удосконалення навички читання, системи читацьких умінь; активне застосування теоретико-літературних знань; аналіз твору; уміння фантазувати, уявляти, нестандартно мислити, вступати в діалог «автор – читач», самостійно і продуктивно працювати з книжкою, різними джерелами друкованої продукції, орієнтуватися у світі книжок для знаходження необхідної інформації і задоволення власних пізнавальних потреб; активне спілкування.

До складу особистісно-творчого компонента читацької діяльності можна віднести розвиненість мотивації до літературно-творчої діяльності, художніх здібностей, естетичного чуття, творчої уяви; здатність до творчої діяльності; рівень читацької культури.

Кожен із компонентів може бути представлений як інтегрована якійсь особистості.

У структурі читацької компетентності можна виділити на такі складові:

мовленнєва, яка передбачає формування і розвиток мовленнєвих умінь і навичок;

літературознавча, яка передбачає формування основ теоретико-літературних знань і вміннь ними користуватися;

бібліотечно-бібліографічна – передбачає уміння учня працювати з книгою, періодичними виданнями як джерелами отримання інформації; наявність у молодших школярів певного кола читання; знання початкових бібліотечно-бібліографічних понять та вміння користуватися довідковою літературою;

літературно-творча – передбачає розвиток і реалізацію літературно-творчих умінь і здібностей учнів;

емоційно-ціннісна – розвиває емоційну і почуттєву сфери учнів, уміння висловлювати оцінні судження щодо прочитаного.

Щоб сформувати у молодших школярів читацьку компетенцію необхідно вирішити такі завдання:

- зацікавити учнів читанням;
- розвивати цей інтерес до створення постійної потреби у читанні;
- навчити вибирати літературу, враховуючи вікові та особистісні інтереси;
- створити належні психолого – педагогічні умови для сприйняття, розуміння та оцінки прочитаного;
- формувати навички аналізу художнього твору;
- організовувати дослідницьку роботу школярів;
- розвивати усне та писемне мовлення учнів;
- працювати над постійним удосконаленням естетичного смаку школярів.

Мовленнєва складова читацької компетентності

Сучасні діти живуть у складному суперечливому світі. З одного боку, це світ нових досліджень науки і техніки, світ великих можливостей для індивідуального розвитку особистості. З іншого боку, це світ, у якому люди менше спілкуються, самотійніші, позбавлені визначальної системи моральних цінностей, що і зумовлює тенденції до спрощення мови, використання сленгу, невиправдана заміна українських слів іноземними, зниження інтересу до рідної мови і культури.

Проблема мовленнєвого розвитку учнів завжди привертала увагу учених, методистів і вчителів. І це не випадково. Адже розвиток мовлення – це одночасно розвиток особистості, її духовних здібностей – інтелекту, мислення, моральних здібностей.

Цілеспрямоване формування читацької компетентності залежить передусім від рівня мовленнєвого розвитку учнів як необхідної передумови засвоєння основ наук. Завдання кожного вчителя – зробити мовлення учнів змістовним, правильним, чітким, виразним і багатим.

Можливості літературного читання в мовленнєвому розвитку молодших школярів важко переоцінити. Література занурює учнів у стихію рідної мови, вчить сприймати художнє мовлення. Дитина є учасником процесу

спілкування з художнім твором, з іншими читачами, вона висловлює свої емоції, викликані під час читання художнього твору, розширює і поглиблює свої уявлення про дійсність. Таким чином, метою мовленнєвого розвитку учнів у процесі навчання є оволодіння мовленням як видом спілкування, засобом пізнання, висловлення почуттів, оволодіння художнім словом.

У початковій школі на уроках читання розвиваються такі форми мовлення - внутрішнє і зовнішнє.

Внутрішнє мовлення – це незвучене або ненаписане мовлення, тобто мовлення в думках, з самим собою, для себе, не розраховане на безпосереднє сприймання іншими людьми. Людина користується внутрішнім мовленням, коли щось обмірковує, планує свої дії, не висловлюючи вголос і не записуючи на папері, не контактуючи при цьому з іншими людьми. Внутрішнє мовлення породжується потребою, перш ніж виразити щось усно чи письмово, спланувати його, побудувати вислів, схему міркування, Таким чином внутрішнє мовлення супроводжує підготовку учнів до будь-якої мовленнєвої діяльності.

Зовнішнє мовлення – мовлення для інших, тобто мовлення – спілкування, поділяється на чотири види: слухання, говоріння, письмо, читання.

Обидві форми мовлення – зовнішнє і внутрішнє – перебувають у тісному взаємозв'язку та постійних переходах. Легкість і швидкість таких взаємопереходів залежить від багатих умов, а саме: змісту, складності та новизни розумової діяльності, мовного досвіду та індивідуальної особистості людини.

Основними шляхами у системі роботи над формуванням мовленнєвої складової читацької компетентності є:

формування навички правильного, свідомого, виразного читання;

удосконалення уміння слухати і розуміти усне мовлення;

формування й розвиток зв'язного мовлення у різних видах читацької діяльності;

оволодіння нормами українського літературного мовлення.

Формування мовленнєвих умінь і навичок та розвиток зв'язного мовлення на уроках літературного читання забезпечують такі види мовленнєвої діяльності: слухання, говоріння, читання.

Шляхи формування читацької компетентності молодших школярів.

Реалізація поставленого завдання передбачає застосування ефективних методів та прийомів.

Основними методами є:

Читання-розгляд (опора на інформаційно-довідковий апарат книжки).

Пояснювальне (коментоване) читання.

Літературне читання (бесіда морально-етичного спрямування).

Метод творчого читання (настанова на творче втілення прочитаного).

Основними прийомами є:

Спільне визначення теми уроку.

Використання рольової гри.

Вільний вибір навчального діалогу.

Парна і групова форми роботи.

Спілкування-діалог: учитель – учень – учні.

Сьогодення вимагає від учителя застосовувати на уроках інноваційні технології. Це мають бути такі технології які повною мірою забезпечать розвивальне і особистісно-орієнтоване навчання, диференційовано групове і парне навчання, адаптовано інтегроване і проектне навчання.

Всі виокремлені складові читацької компетентності взаємопов'язані, а результатом їх взаємодії є сформованість читацької компетентності молодшого школяра, яка буде свідчити про: стійкість інтересу до читання; сформованість у нього знань про літературу як вид мистецтва і літературу як науку; сформованість основних умінь, необхідних для сприйняття, розуміння змісту творів різних жанрів і висловлення обгрунтованої оцінки твору; здатність застосовувати здобуті знання і вміння у власній літературній діяльності; розвиток творчих, власне літературних здібностей; вироблення системи цінностей та емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до інших людей і до самого себе.

Рівень сформованості читацької компетентності свідчитиме про готовність випускника початкової школи до повноцінного сприйняття складніших за художньою формою і змістом літературних творів, засвоєння літературознавчих термінів в основній школі.